

Nog vóór de Eerste Internationale : socialist en flamingant

FRANCISCUS „KAPNEUS” BILEN (1819-1881)

door

D.E. DEVREESE

Terecht wordt algemeen aanvaard, dat het moderne vakverenigingsleven in ons land een definitief begin kende te Gent, door de oprichting van een wevers- en een spinnersvereniging aldaar, respectievelijk in maart en in april 1857.

De omstandigheden, welke daartoe aanleiding gaven, zijn voldoende bekend: de oprichting van deze verenigingen was een gevolg van de actie van de Gentse katoenfabrikanten tegen een voorgenomen vrijhandelsaccord van België met Engeland. De actie van de katoenfabrikanten mislukte: het accord werd toch gesloten, maar de arbeiders uit de Gentse katoenindustrie hadden hun strijdmiddel tegen het patronaat gevonden: de vakvereniging¹. Zij zouden er niet meer van afwijken, en aldus de basis leggen voor een machtige syndicale beweging.

Gewoonlijk worden beide verenigingen, evenals hun voorzitters, de wever Jan De Ridder en de spinner Francies Bilén, bijgenaamd „Kapneus”, in één adem genoemd, als een onverbrekkelijk span voorvechters van de Gentse arbeiders uit de katoenindustrie. Ook de activiteit van beide maatschappijen wordt steeds als een geheel beschouwd. Bij nadere studie echter blijkt duidelijk, dat het tweemanschap niet zo hecht was als algemeen wordt aanvaard, terwijl het optreden van beide maatschappijen als bescherming en steun voor de Gentse textielarbeiders eveneens verschillen vertoont.

Het is belangrijk deze feiten vast te stellen en te trachten ze te verklaren. De opkomst en ontwikkeling van de arbeidersbeweging wordt aldus grondiger bekend, en bovendien worden wij in staat gesteld na te gaan hoe die arbeidersbeweging werd opgevat en beleefd door de mensen die er het meest rechtstreeks bij betrokken waren, de industriearbeiders uit het midden der vorige eeuw. Een dergelijke studie kan niet worden losgemaakt van de gebeurtenissen uit dezelfde tijd: bvb. de Vlaamse beweging, die precies rond 1860 poogt, haar gehoor uit te breiden. Oorspronkelijk slaagt zij er in, te Gent althans, de tegenstelling tussen gelovigen en ongelovigen te overbruggen, maar nadat in 1861 te Gent een „Vlaemsch Verbond”² was

(1) *Een Vriend der Waarheid*, Gent ; s.d., pp. 5-10, verhaalt de gebeurtenissen.

Avanti (pseud. O. Roelandt) : Een Terugblik. Bijdrage tot de geschiedenis der Gentsche Arbeidersbeweging. Gent, s.d., tweede druk. I, Tweede Afdeling, hfdst. I en II, pp. 149-161. Steunt grotendeels op het verhaal van *Een Vriend der Waarheid*.

(2) Vlaemsch Verbond. Kies-district Gent. Gent, 13 september, 1861. (R.U.G., S.H.G.) Dit is het eerste ons bekende manifest van deze vereniging.

opgericht, dat eerder vrijzinnig schijnt te zijn, ontstaat in 1862 de „Hoofd-afdeling van het Vlaemsch Verbond”³, dat oorspronkelijk misschien inderdaad onafhankelijk was, maar zeer vlug uitgesproken katholiek werd. Voor de jonge arbeidersbeweging betekent dit, dat zij haar aandacht niet onverdeeld aan de strijd voor betere economische levensvoorwaarden zal schenken, maar bijna onvermijdelijk bij de Vlaamse Beweging, en meer nog, bij haar conflicten, zal worden betrokken.

Dit dan wat betreft de meer specifieke Gentse toestanden.

Bekijken wij nu even de toestand binnen de verenigingen van dichterbij. Beiden werden opgericht door en voor arbeiders uit de katoenindustrie, maar er dient onmiddellijk gezegd, dat de mentaliteit van die arbeiders nog sterk beïnvloed wordt door opvattingen, die ontstaan zijn uit en gebloeid hebben in de ambachtelijke tradities. Het feit, dat beide verenigingen werden opgericht, betekent vooral dat de mentaliteit van de arbeiders aan het veranderen is.

Ten gevolge van dezelfde omstandigheden en bijna terzelfdertijd opgericht, vertonen beide verenigingen toch verschillen; hetzelfde kan worden gezegd over de beide mensen, die de leiding van de vereniging op zich hebben genomen. Uiteraard zullen wij dus beroep doen op vergelijkingen tussen de voorzitter van de spinnersvereniging, de hier bestudeerde Francies Kapneus Bilén, en de voorzitter van de weversvereniging, Jan De Ridder.

Beiden hadden ongeveer dezelfde leeftijd bereikt en dezelfde gebeurtenissen meegemaakt, wanneer zij de leiding van hun vakgenoten op zich namen, begin 1857: Bilén was 36 jaar⁴, De Ridder 34 jaar oud⁵. Het is pas vier jaar na het oprichten van de verenigingen, grosso modo vanaf 1861, naar aanleiding van de belangrijke staking Parmentier-Van Hoegaerden, welke in april van dit jaar losbrak, en gedurende de onmiddellijk daarbij aansluitende katoencrisis, welke tot 1865 aanhield, dat beide leiders nauwer zullen gaan samenwerken, in de eerste plaats omdat zij beiden met hetzelfde wantrouwen vanwege de leden van de verenigingen af te rekenen hadden.

Beiden hebben totaal anders gereageerd op de moeilijkheden, welke zij gedurende hun carrière als vooraanstaand militant hebben ondervonden: Jan De Ridder heeft het nooit meer tot een leidende positie in de Gentse arbeiderswereld gebracht, maar is er ook nooit meer voor lange tijd uit verdwenen, tot zijn overlijden te Gent op 27 september 1890; het leiderschap van Bilén, evenmin als de spinnersvereniging, heeft de katoencrisis niet overleefd.

Rekening houdend met de problemen, welke dergelijke studie aan de vorser stelt, kunnen wij wel beweren, dat wij tamelijk goed zijn ingelicht over de mens en over de militant Francies Bilén.

Wij beschikken in de eerste plaats over officiële gegevens, afkomstig van de burgerlijke stand te Gent, of van de politionele instanties uitgaande.

(3) Hoofd-Afdeeling van het Vlaemsch Verbond. Kies-Arrondissement Gent. Aen onze Vlaemsche Medeburgers. Gent, den 24 Mei 1862. (R.U.G. - S.H.G.).

(4) Geboren te Gent op 15 oktober 1819.

(5) Geboren te Gent op 13 augustus 1822.

Deze laatste worden aangetroffen in het Gents politiearchief ⁶, en in het deel 1853-1865 van de uitgave van documenten betreffende de Belgische arbeidersbeweging, verzorgd door H. Wouters ⁷.

Een voorname geschiedkundige bron voor de vroege Gentse arbeidersbeweging is het dikwijls geciteerde werk door Avanti, „Een Terugblik", dat o.a. kostbaar is omdat de auteur documenten opneemt, welke intussen verdwenen of vernietigd zijn ⁸.

Het eerste Gentse arbeidersblad, „Het Werkverbond", is sedert lange tijd reeds bekend, maar de omstandigheden, welke tot het uitgeven van dit blad hebben geleid, zijn nog niet helemaal duidelijk ⁹.

Gedurende de jaren 1860-1861 is dit wekelijkse blad de spreekbuis van de Gentse werkliedenverenigingen geweest, maar daarnaast bleven de voorzitters van de verschillende verenigingen gebruik maken van afzonderlijke druksels, strooibiljetten of omzendbrieven, waarin zij zich rechtstreeks tot hun leden wendden. Een aantal ervan wordt eveneens in het Gents politiearchief bewaard; een veel uitgebreider verzameling berust in het seminarie voor hedendaagse geschiedenis van de Rijksuniversiteit te Gent ¹⁰.

Het meest waardevolle document voor de periode 1857-1869 is echter een anoniem werkje, „Een Vriend der Waarheid" ¹¹. Het loont de moeite, hier een ogenblik bij deze brochure, die een 80-tal bladzijden telt, stil te staan. Het werkje draagt geen auteursnaam en geen publicatiejaar. Uit bepaalde passages in de tekst blijkt dat de auteur(s) in de allerdichtste nabijheid stonden van de beide leiders van de Gentse textielarbeiders, De Ridder en Bilen, zodanig zelfs, dat een groot vermoeden bestaat, dat zij bij de redactie onmiddellijk betrokken waren. Dit wordt trouwens bevestigd door een handgeschreven noot op het exemplaar van de Universiteitsbibliotheek te Gent, zeer waarschijnlijk van de hand van de bibliothecaris Vanderhaeghen, en die luidt als volgt: „dicté par F. Bilen". Dat Bilen doorging voor ongeletterd, verklaart misschien het woord „dicté". Anderzijds kan een passage uit de studenten Almanak voor 1887 van „t Zal wel gaan" wijzen op De Ridder ¹². Men mag waarschijnlijk in die tekst een verdedigingsschrift of apologie zien van de twee vroege Gentse volksleiders, op het ogenblik dat een nieuwe generatie van militanten Bilen volledig uit de beweging had verwijderd, en De Ridder in een defensieve positie had gedreven. Het is mogelijk, dat het werkje pas later werd gedrukt: Verbauwen althans beweert, dat het verscheen in 1881, maar Verbauwen is niet erg te vertrouwen voor dergelijke details ¹³.

(6) S.A.G., M.A., R7U.

(7) Wouters, H.: *Documenten betreffende de geschiedenis der arbeidersbeweging, 1853-1865*. I.C.H.G. Bijdragen 40. Parijs-Leuven 1966.

(8) Avanti, o.c. Het eerste deel behandelt de tijdspanne tussen de Franse overheersing en 1885.

(9) Voordeckers, E.: *Bijdrage tot de geschiedenis van de Gentse Pers. Repertorium (1667-1914)*. I.C.H.G. Bijdragen 35. Parijs-Leuven 1964. Over „Het Werkverbond": nr. 521, pp. 564-566.

(10) R.U.G. - S.H.G.

(11) *Een Vriend der Waarheid*, Gent; s.d. B.U.G. G 9396(1).

(12) Geciteerd in Verbauwen, P.: *Schetsen uit mijn Leven of de Geschiedenis der Gentsche Wevers*. Gent, 1924. P. 173.

(13) Verbauwen, P.: o.c., p. 22.

De enige afbeelding van Bilén die ons bekend is, komt voor in Avanti¹⁴.

Geboren te Gent op 16 oktober 1819, als erkende zoon van Albertus Bilén en van Livina Goethals, begon de latere „Kapneus”, naar hij zelf beweert, te helpen aan het onderhoud van het gezin op driejarige leeftijd¹⁵. Hij genoot geen onderwijs; hij kon lezen noch schrijven. Later — wij weten niet juist wanneer — wordt hij spinner¹⁶. Hij blijft dit beroep uitoefenen tot hij wegens zijn activiteiten in het verenigingsleven praktisch gedwongen wordt, herbergier te worden, in oktober 1857 ten laatste¹⁷.

Op 21-jarige leeftijd was hij te Gent in het huwelijk getreden met Melania Gobert, een klermaakster¹⁸. Hij droeg aldus de zorg voor een gezin gedurende de crisisjaren van 1845-1848; in zijn toespraken vinden wij tamelijk dikwijls allusies over het treurige lot van de werkman, die ondanks uitputtende arbeid niet in staat is, voor de meest elementaire levensbehoeften van zijn familie in te staan.

Uit de tekst van „Een Vriend der Waarheid”, de enige rechtstreekse bron die gebeurtenissen verhaalt die de aanleiding vormen tot het oprichten van de twee verenigingen, kunnen wij niet met zekerheid opmaken of Bilén al dan niet het woord voerde tijdens de eerste vergaderingen, welke de spinners spontaan hadden belegd. De grote nauwkeurigheid van de tekst¹⁹ deed ons zulks een ogenblik veronderstellen, maar Bilén wordt pas bij name genoemd wanneer hij tot voorzitter van de vereniging wordt verkozen²⁰.

Waarom viel de keuze op Bilén? Ongetwijfeld hebben meegespeeld persoonlijke kwaliteiten die nu eenmaal onontbeerlijk zijn om in een arbeidersmilieu naar voren te komen. Bilén had de durf om te spreken, en was inderdaad een goed spreker²¹. Hij moet een intelligentie hebben bezeten,

(14) Avanti, o.c., I, p. 160.

(15) Het Werkverbond, 18 november 1860.

(16) Als spinner gaat Bilén behoren tot de groep industriearbeiders, die al een zekere traditie hebben in het verenigingsleven: sedert de Franse tijd. Doch door spinner te blijven, gaat hij ook behoren tot de groep minder dynamische elementen onder de textielarbeiders: door het invoeren van de mechanische weefgetouwen werd het een aantal arbeiders mogelijk gemaakt, een meer vooruitstrevend beroep uit te oefenen. Bilén behoort tot de tweede generatie spinners, tot de generatie die zich bij de stakingen van 1849 de leiding van de acties uit de hand ziet nemen door de eerste generatie wevers, alhoewel de spinners nog het overwicht hadden bij de acties van 1839.

(17) Vanaf 21 oktober 1857 is Bilén ingeschreven op het adres Vrouwenstraat 47, waar hij herbergier wordt van „In de Eendracht”.

(18) Melania Gobert werd geboren te Gent op 29 juli 1821, als dochter van Benedictus, dagloner, en van Staessens Isabella. Misschien heeft Bilén wel gewacht in het huwelijk te treden, tot hij volwaardig spinner geworden was.

(19) *Een Vriend der Waarheid*, pp. 7-10; „... Een afgemarteld werkman; ... Een spinner van de heer Baertsoen; ... Daar begon die afgemartelde werkman, vader van 6 kleine kinderen, wier oudste slechts 10 jaren oud was; ... De spreker ging voort met zeggen...”.

(20) *Een Vriend der Waarheid*, p. 10. Deze verkiezing was niet uitdrukkelijk voorzien in het reglement van de vereniging. Cfr. Avanti, o.c., I, pp. 158-159.

(21) *Een Vriend der Waarheid*, p. 10. Ook officiële instanties bevestigden dit: zo De Jaegher, provinciegouverneur van Oost-Vlaanderen, aan Rogier, minister van binnenlandse zaken. 22 december 1858. In: Wouters, H., o.c., p. 94. Rapport opgesteld naar aanleiding van de teraardebestelling van A. Dufranne.

die boven het doorsnee-peil van zijn makkers ging. Tenslotte is hij het, die hen gedurende jaren goed of slecht de weg zal wijzen, en die dus een voldoende breed inzicht had in hun situatie om de anderen naar de richting van de actie te kunnen wijzen.

Het is niet onmogelijk dat onder de spinners andere personen eveneens die kwaliteiten bezaten, maar wat Bilén in sterke mate had was een bepaalde vorm van ambitie die hem er toe aanzette, zichzelf op het voorplan te stellen. Doorheen zijn loopbaan als militant hecht Bilén zeer veel belang aan zijn roem als arbeidersleider. Het best stelt men dit vast, wanneer deze carrière over het hoogtepunt is, en er niet veel meer overblijft dan uitwendigheden: dan klampt hij zich vast aan het beeld van Bilén, gezaghebbend voorzitter van de spinnersmaatschappij.

Bilén zal zich dus zeer waarschijnlijk zelf naar voren hebben gedrongen in de tijd waarin de spinners naar een voorzitter uitzagen.

Maar zijn taak zal hem in hoge mate zijn vergemakkelijkt door een andere factor: Bilén was niet de eerste de beste spinner. Hij bezat niet minder dan vier medailles, bekomen voor daden van moed en zelfopoffering²². Men kan moeilijk betwijfelen, dat een dergelijke toestand hem niet een vrij grote vermaardheid had bezorgd onder zijn medearbeiders. Men heeft trouwens niet de indruk dat Bilén de man was, om zijn heldendaden verborgen te houden. En er was nog iets anders: zeer waarschijnlijk in verband met die eretekens had Bilén ook relaties in hogere sferen, bij bepaalde leden van de Gentse burgerij. Dit blijkt zeer duidelijk, wanneer „hooggeachte personen" tussenkomen wanneer hij, samen met het gehele bestuur van de „Broederlijke Wevers" wordt aangehouden in augustus 1857, onder beschuldiging van samenspanning. Het bestuur van de weversmaatschappij blijft aangehouden, terwijl Bilén dezelfde dag nog in vrijheid werd gesteld²³.

Populair bij zijn makkers, welbespraakt en ambitieus, niet zonder relaties bij de machtigen, was Bilén om zo te zeggen het ideale model van een arbeidersleider in de nog ietwat paternalistische sfeer van die eerste jaren. Hij was nog niet wat wij zullen noemen een syndicale leider, maar nog in ruime mate een „deken"²⁴.

Bovendien wogen zijn persoonlijke kwaliteiten op tegen het feit, dat hij analfabeet was. Zoals „Een Vriend der Waarheid" de zaken voorstelt, schenen Bilén en zijn makkers dit eerder als een voordeel te beschouwen: de voorzitter zelf had immers hulp nodig om de vereniging te beheren, zodat alle verdachtmaking van winstbejag voorlopig dan toch onmogelijk

(22) Wij weten natuurlijk niet, in welke omstandigheden deze hulpverleningen plaats grepen, maar wij weten wel, dat, hoe weinig waarschijnlijk zij mogen klinken, deze daden hebben plaats gehad. De vier medailles zijn duidelijk zichtbaar op de enige afbeelding, die wij van Bilén bezitten. Bovendien vermeldt Frederik Thys ze gedurende zijn toespraak tot Bilén, in december 1858. (Handgeschreven tekst. R.U.G.-S.H.G.). Bilén vermeldt zijn heldendaden ook nog gedurende een meeting. (Het Werkverbond, 18 november 1860).

(23) *Een Vriend der Waarheid*, p. 16.

(24) Hij spreekt over zichzelf in dergelijke termen. Volks-Bulletin nr 4. Broeders en Vrienden. R.U.G.-S.H.G.

scheen ²⁵.

De carrière van Bilén valt uiteen in twee hoofdfazen: in de allereerste maanden na het oprichten van de spinnersvereniging werd een intense activiteit in de sociaal-economische strijd aan de dag gelegd. Het zijn de spinners, die hierbij het initiatief nemen. Hun actie was gepland: er werd niet zo maar toevallig loonsverhoging gevraagd. De loonboeken van spinners van verschillende fabrieken werden eerst vergeleken, opdat men zeker zou weten in welke fabrieken de lonen het laagst waren ²⁶. De eerste successen, behaald op verraste fabrikanten, zullen echter niet door nieuwe successen worden gevolgd.

Dit verklaart ongetwijfeld dat op het eerste oplaaiende enthousiasme bij de spinners en dus allicht van populariteit voor Bilén zeer spoedig een tweede fase volgt, waarin de arbeiders gaan vaststellen dat de verhoopde vooruitgang niet komt, wat geleidelijk alle verlies aan belangstelling voor het verenigingsleven met zich meebrengt. In deze tweede fase zal Bilén nog gedurende enkele jaren alles in het werk blijven stellen, om zijn vroegere positie te handhaven, maar hij zal daar niet in lukken.

De actie van de maatschappijen was uiteraard tegen het patronaat gericht; reeds op 8 september 1857 reageert dit, en wel door het richten van een schrijven aan de gerechtelijke instanties ²⁷. Maar diens uitvoerende macht, de politieorganen, en in de eerste plaats de stedelijke politie, hadden niet gewacht op dit bericht om hun taak uit te voeren: sedert de eerste vergaderingen van de arbeiders, nog vóór de reglementen van de maatschappijen waren uitgevaardigd, was de politie de arbeiders op het spoor. Als tegen-speler van de arbeidersbeweging zullen wij dus niet alleen rekening moeten houden met het patronaat, maar ook met de politie. Dat deze er in geslaagd is, de arbeiders het leven lastig te maken, staat vast ²⁸. Vandaag beschouwd is dit maar gelukkig, want zonder de politieverslagen, die voor Gent zeer talrijk zijn, zou het niet mogelijk zijn, een grondige studie van de arbeidersbeweging te maken.

Daar de Kapneus een bekend figuur was te Gent, hoeft het ons dan ook helemaal niet te verwonderen, dat zeer vlug reeds de politie hem op het spoor was.

Een gebeurtenis van geheel andere aard, en die voorlopig alleen maar de spinners aanbelangt, is het bijwonen van een vergadering van de spinnersvereniging, op een zondag in juni 1857 ²⁹, door Emile Moyson ³⁰ en

(25) *Een Vriend der Waarheid*, p. 10.

(26) *Een Vriend der Waarheid*, p. 11. De tekst stelt de controle van de loonboeken als een initiatief van de vereniging, of eerder van Bilén voor. Wij waren geneigd, het idee aan een niet-arbeider toe te schrijven, omdat het toch wel zeer buitengewoon is, deze mensen, die toch eerder primitief waren, iets dergelijks te zien uitdenken. Niets laat echter toe, te bewijzen dat het initiatief niet van de spinnersvereniging uitging.

(27) *Avanti*, o.c., I, pp. 163-165.

(28) *Een Vriend der Waarheid*, pp. 8 ; 13 ; 14.

(29) *Een Vriend der Waarheid*, p. 14.

(30) Over Moyson: *Avanti*, o.c., I, passim; *Emile Moyson herdacht*. Gent 1922. *Een Vriend der Waarheid*, passim.

Adolphe Dufranne³¹. Moyson verliet in juli 1857 reeds Gent wegens persoonlijke omstandigheden; Dufranne overlijdt op 13 december 1858. Toch zou de invloed van beide jongelieden, hoe kort in duur ook, van belang zijn voor de Gentse arbeidersbeweging, meer bepaald voor de leider van de spinnersvereniging.

Maar er vallen zware slagen: op 4 juni 1857 reeds werden vervolgingen ingespannen tegen 71 arbeiders; in november 1857 worden, samen met De Ridder en Sedeyn, voorzitter en ondervoorzitter van de „Broederlijke Wevers”, veertig wevers wegens samenspanning tot gevangenisstraf veroordeeld. Naar aanleiding van een staking in juli 1858 en in februari 1859 werd een proces-verbaal opgemaakt tegen de stakers. In april 1859 worden opnieuw een veertigtal veroordelingen wegens samenspanning uitgesproken, terwijl naar aanleiding van dezelfde staking, de politie beslag had gelegd op de gelden van de wevers in de herberg „Het Zwart Hondeken”, op 21 maart 1859³².

Bilen is weliswaar handig genoeg geweest om de spinnersvereniging zo te leiden, dat er geen slachtoffers vallen in eigen rangen³³, doch men kan er niet aan twijfelen, dat in die jaren spinners en wevers de strijd onderling meelevens, en dat de spinners gebukt gaan onder de slagen die vallen op de wevers.

Er komt dan ook een duidelijke verslapping van de actie voor loonsverhoging die het werkelijke, zij het bedekte doel was van het oprichten van de textielsyndicaten. Het leiderschap van Bilén staat hierdoor sterk op de proef: het is wel merkwaardig te heten, dat hij aan de ene kant evident bewust is van die toestand³⁴, en langs diverse kanten uitziet naar nieuwe objectieven. Sommige van die objectieven liggen binnen de eigen wereld van de textielarbeiders: dit betreft de strijd tegen het truckstelsel, waar én wevers én spinners onder te lijden hadden, evenals van de lange werkdagen. De spinners meer bepaald dan hadden een aantal kosten voor eigen rekening te nemen, zoals olie voor het onderhoud van de machines en voor de verlichting van hun molens. Om tijdverlies bij de productie te vermijden, waren zij bovendien nog genoodzaakt de mechanieken te onderhouden, gewoonlijk op zondag.

(31) Over Dufranne: Dufranne, A.: *Le libre examen et le dogme catholique. Pré-cédé d'une notice biographique et des discours prononcés sur sa tombe par MM. Bilén, Moyson*. Bruxelles 1859.

De teraardebestelling van de jonge filosoof verwekte geen geringe opschudding te Gent: zij was nl. de eerste, welke aldaar plaats vond zonder de hulp van een priester, ondanks het feit, dat Dufranne geen vrijdenker, maar een soort pantheïst was (cfr. n. 60).

(32) *Avanti*, o.c., I, passim. De gebeurtenissen rond „Het Zwart Hondeke” worden uitvoerig verhaald in *Een Vriend der Waarheid*, pp. 26-28. Inlichtingen over stakingen worden natuurlijk aangetroffen in het Gents politiearchief op de desbetreffende data. (S.A.G., M.A.; R7U.).

(33) Deze voorzichtigheid en behendigheids zijn kenmerken voor de actie van de spinners. Zij zijn grotendeels te danken geweest aan de bemoeiingen van Moyson en Dufranne.

(34) *Een Vriend der Waarheid*, p. 35: „Het jaar 1859 was aangebroken en dit schonk alweder nieuwen moed en bracht ook nieuwe gedachten mede voor de Gentse fabriekwerkers; zij konden zich toch niet altijd bezig houden met smetjes en draadjes en altijd vermeerdering te vragen...”.

Sporadisch, waar zij de kans krijgt, brengt de spinnersvereniging onder leiding van Bilén kleine verbeteringen in dit alles³⁵. Men begrijpt, dat ook dergelijke dingen moesten gebeuren, doch men maakt al van te voren de bedenking, of de leden van de vereniging zulks voldoende zullen vinden.

Ook de werkrechtvaardersraad, en de herinrichting ervan, werd een objectief waarvoor Bilén zich met veel enthousiasme inzette. Het spreekt vanzelf, dat de arbeiders niet accoord konden gaan met de toenmalige inrichting, omdat zij elke effectieve verkiezing, d.w.z. verkiezing van andere dan gedweë, oudere en bezadigde arbeiders onmogelijk maakte. Zelfs indien meer actieve elementen zouden kunnen verkozen worden, veranderde dit nog niet veel: de vergaderingen van de raad grepen plaats op uren, welke de meeste arbeiders niet toelieten aanwezig te zijn. Er werd besloten, waarschijnlijk op aanraden van en met de steun van Moyson, een petitie tot de koning te richten, petitie welke inderdaad enig nut had. De verkiezingen van 1860 volgens het nieuwe systeem brachten echter niet het verhoopte en verwachte resultaat, zodat de massa van de textielarbeiders zeer vlug alle belangstelling ook voor dit probleem liet varen³⁶. De ontgoocheling van Bilén moet er des te groter om geworden zijn: het zal zelfs hem, goed spreker als hij was, veel moeite gekost hebben, de leden aan het verstand te brengen, dat er wel iets te bereiken viel door zich in te zetten voor een toch eerder theoretisch iets als de hervorming van de werkrechtvaardersraad.

Wat echter merkwaardiger is, is dat Bilén in heel andere richtingen heeft gekeken. Dit betreft een complex geheel waarin men kan onderscheiden het oprichten van een organisatie van alle arbeiders, zowel uit de industriële als uit de ambachtssector, en bovendien het zich helemaal onafhankelijk stellen ten opzichte van de twee grote partijen, wat echter uitloopt op een verwijdering van de liberalen, en een toenadering tot de katholieken, en tenslotte een actie in het kader van de Vlaamse Beweging. Dit alles drukt zich uit, in de loop van 1860, in de stichting van een „Werkersbond”, een federatie van verenigingen en „Het Werkverbond”, een weekblad dat verscheen vanaf 3 juni 1860³⁷. De vereniging heeft omvat de volgende arbeidersverenigingen: de werktuigmakers, de huisschilders, de handwevers, de weefsters, de kuipers, de timmerlieden, de vuurmakers en machinisten³⁸. Het blad dat een oplage kende van 1.500 exemplaren, waarvan 500 voor abonnementen, werd op een uiterst merkwaardige wijze gefinancierd: Bilén zet dit uiteen in een strooiblijf van 30 juni 1860, dus nadat de eerste nummers van het blad reeds verschenen waren. De tekst zelf kon niet door Bilén zijn opgesteld, daar hij niet kon schrijven; hij heeft echter wel aanvaard, dat zijn naam om zo te zeggen een waarborg bood voor het gehele plan. Dit zag er uit als volgt: er zou een genootschap van 200 werklieden uit alle vakken en standen worden gevormd³⁹; alle leden zouden

(35) *Een Vriend der Waarheid*, pp. 32 ; 36.

(36) *Een Vriend der Waarheid*, pp. 36-37.

(37) *Avanti, o.c.*, I, p. 196 ; p. 200. Over „Het Werkverbond”: Voordeckers, E., *o.c.*, pp. 564-566.

(38) *Avanti, o.c.*, I, p. 196.

(39) Zeer kenmerkend voor deze vereniging: uit de lijst van de maatschappijen, bij de federatie aangesloten, kunnen wij reeds opmaken dat zowel verenigingen uit de industrie- als uit de ambachtssector vertegenwoordigd waren.

wekelijks 25 ct. inleggen. Vier inleggen, 1 fr. dus, zouden een aandeel in het „Werkverbond” vertegenwoordigen. Aldus dacht men aan de kosten van het blad tegemoet te komen, tot wanneer deze zouden gedekt zijn door de oplage in abonnementen. Er zou een nauwlettende controle worden uitgeoefend; later zou een premiestelsel in voege treden, waardoor de inleg-gelden zouden terugbetaald worden met een bepaalde winst.

Inschrijvingen werden aanvaard bij Bilén en De Ridder ⁴⁰.

Dit alles gebeurde dus midden en in de tweede helft van 1860.

Alvorens uiteen te zetten wat er met „Het Werkverbond” gebeurde, dienen wij eerst even vooruit te lopen op de gebeurtenissen. Op het uiterste einde van 1860 ving de Secessieoorlog aan in de Verenigde Staten. Zoals men weet kwam de katoen, welke de Gentse nijverheid verbruikte, uit dat land. Deze oorlog zou dan ook een zeer directe uitwerking hebben op de Gentse katoennijverheid, en vanzelfsprekend ook op de Gentse arbeidersverenigingen. De vijf jaren die met eind 1860 beginnen worden gekenmerkt door een buitengewoon zware katoencrisis die voor de vereniging van de spinners zeer zware gevolgen zou hebben: zij zal er nl. aan ten onder gaan.

Doch vooraleer die crisis zich heel sterk te Gent laat gevoelen, nl. in 1861, doet zich een gebeurtenis voor, die aan het leiderschap van de twee voorzitters van de Gentse arbeiders uit de katoenindustrie, Bilén en De Ridder, een dodende slag zal toebrengen: het is de beruchte staking Parmentier-Van Hoegaerden, welke voor beide leiders een keerpunt in hun militantencarrière zal betekenen ⁴¹.

Deze staking brak los op 12 april 1861; sedert het begin van de maand reeds trachtten de arbeiders, de wevers in de eerste plaats, loonsverhoging te bekomen. Blijkbaar wisten de voorzitters niet wat aangevangen met het probleem; zij schijnen niet te reageren. Tenslotte verloren de arbeiders het geduld, en gingen in staking, zonder zich iets van het eventuele advies van de voorzitters aan te trekken. De directie geeft niet toe, en verhoogt de spanning die in de gehele Gentse katoenwereld voelbaar is, door stakingsbrekers van buiten de stad aan te werven. De incidenten blijven niet uit: herhaaldelijk raken arbeiders en politie slaags; één van de beheerders van de fabriek ontmoette, jammer voor hem, een stoet stakende arbeiders, en maakte op weinig zachtzinnige wijze kennis met de bedoelingen van de stakers. Bij al die gebeurtenissen waren de beide voorzitters er niet in geslaagd, de gebeurtenissen te beheersen. Uiteindelijk slagen zij er in, als afgevaardigden van de Gentse katoenbewerkeren ontvangen te worden door het stadsmagistraat en door de directie van de fabriek. Ook in dit geval, wendt Bilén duidelijk de morele kracht van zijn personage aan. Er viel

(40) R.U.G.-S.H.G.

Het is niet zonder belang, aan te stippen dat „La Tribune du Peuple”, orgaan van de Brusselse vereniging „Le Peuple” (1860) en basis van de Internationale in België, hetzelfde systeem heeft toegepast om het beginkapitaal voor het blad te verzamelen. (Steens, E.: *A nos amis et à nos adversaires*. In: „La Tribune du Peuple”, 4 april 1869. Het blad verscheen voor de eerste keer te Brussel op 31 maart 1861, negen maand nadat Bilén het schreef, waarin hij zijn plan uiteenzette, tot de Gentse arbeiders en hun sympathisanten had gericht.

(41) Uitvoerig verhaald in *Een Vriend der Waarheid*, pp. 44-57. Avanti wijdt in *Een Terugblik* een hoofdstuk aan deze merkwaardige staking. (I, pp. 220-231).

echter niets te bereiken; de besprekingen worden afgebroken. Beide voorzitters kunnen niets anders, dan hun leden de opgelopen mislukking melden. Zij sporen tot kalmte aan: met geweld is er niets te bereiken, wat de arbeiders al ondervonden hadden. Hun woede richt zich tegen voorzitter De Ridder — de meerderheid der stakers waren immers wevers; — Bilén komt hem tijdens een woelige vergadering in het lokaal van de wevers ter hulp. Maar niets baatte: de beide mannen werden er van beschuldigd zich te hebben laten omkopen, en hun makkers aldus in de steek te hebben gelaten. Zij vinden wel enig gehoor bij de oudere arbeiders, wevers en spinners, doch kunnen geen controle meer houden over de massa.

Zij geven toch niet op, en richten na de veroordeling van de arbeiders, welke aan de rellen hadden deelgenomen, een gezamenlijk schrijven om onderstand voor de getroffen families tot de arbeiders. Tijdens de eerste maanden van de katoencrisis blijven zij verder deze passieve houding aannemen. Hun pogingen leveren wel iets op, doch het vertrouwen van de leden van de verenigingen in hun voorzitters had een niet te herstellen schok opgelopen⁴². Het was wel opvallend, dat op hetzelfde ogenblik, dat de arbeiders zich van de leiding afkeren, diezelfde leiding eindelijk verkreeg, waar zij reeds lang naar streefde: werkelijk, d.w.z. door de overheden en de fabrieksleiding, als spreekbuis van de arbeiders te worden aanvaard. Dit zou ook nog wel het geval zijn tijdens de katoencrisis, maar zou niet kunnen verhinderen, dat de spinnersvereniging ten onder ging.

Laten wij thans terugkeren tot de stichting van het "Werkverbond". De lezer zal gelieven voor zijn geest te houden dat de ontwikkeling, die wij thans zullen uiteenzetten plaats grijpt tegenover een dubbele achtergrond: de toenemende crisis in de Gentse katoennijverheid, en het groeiend verzet van de arbeiders uit de katoenindustrie tegen hun leiders.

Daartegenover staat Bilén, die uitwegen zoekt: uitwegen voor zijn vereniging, uitwegen voor zichzelf vermoedelijk ook.

Hoe reageerde hij tegenover al deze zeer snel opeenvolgende gebeurtenissen?

Ook in de schoot van de federatie, de „Werkersbond”, is hij ongetwijfeld de figuur, waar het meest kracht van uitgaat. In het jaar, dat verloopt tussen het eerste nummer van „Het Werkverbond” en de staking Parmentier-Van Hoegaerden, richten de verenigingen zich naar wat hij als actie voorstelt, en dit is wel hoofdzakelijk de actie tot het hervormen van de werkrechtensraad, op lokaal vlak. Het doel van de actie is duidelijk: een gemeenschappelijk streven voor alle verenigingen mogelijk maken. Hierbij zijn het de mechaniekwerkers, die Bilén het dichtst volgen, wat ons helemaal niet hoeft te verwonderen, als wij weten, dat het dank zij de hulp verleend door de voorzitter van de spinners is, dat de mechaniekwerkersvereniging tot stand is gekomen⁴³.

De „Werkersbond” had echter meer dan lokaal belang alleen: zeer waarschijnlijk langs Moyson om, komt de federatie in contact met Brusselse arbeidersverenigingen. De Gentse arbeiders waren hierbij niet aan hun

(42) *Een Vriend der waarheid*, pp. 67-74.

(43) *Een Vriend der Waarheid*, p. 31-32.

proefstuk: eind 1858 reeds hadden Brusselse verenigingen afgevaardigden naar Gent gestuurd, zagezegd om Bilen een geschenk aan te bieden voor bewezen diensten. Toen reeds bestond het vermoeden, dat het werkelijke doel van het bezoek een nauwere samenwerking tussen arbeidersverenigingen van beide steden was ⁴⁴. Opvallend is wel dat De Ridder hierbij helemaal geen rol speelt. Ook in 1860 valt dit nog, zij het in mindere mate, waar te nemen. Een duidelijk bewijs hiervan is wel de aandacht, welke „Het Werkverbond" besteedt aan de activiteiten van de spinners en de mechaniekwerkers, terwijl de wevers veel minder publiciteit krijgen ⁴⁵.

De bedoeling van Bilen was ongetwijfeld, zijn positie in de Gentse arbeiderswereld te verstevigen, door de beweging in de eerste plaats lokaal uit te breiden, en stevig te funderen. De waardering die hem zo openlijk door Brussel werd betoond, zal voor hem een kostbare factor hierbij hebben betekend, terwijl ook de rol van „Het Werkverbond" hierbij niet te verwaarlozen viel. Bilen kon een versteviging van zijn positie alleszins goed gebruiken: uit een schrijven, dat hij op 5 juli 1860 aan de jongere spinners richt, blijkt, dat deze helemaal geen belangstelling voor de vereniging aan de dag leggen ⁴⁶.

Maar er is meer: ten gevolge van onbekend gebleven omstandigheden, verlaat de spinnersmaatschappij zijn herberg, om haar lokaal elders te gaan vestigen ⁴⁷. Dienen wij dit als een gevolg te beschouwen van het optreden van Bilen, die duidelijk zijn aandacht niet meer onverdeeld aan de spinnersvereniging schonk? Het valt niet uit te sluiten. In ieder geval is het zo, dat Bilen zijn actie voor de hervorming van de werkrechttersraad blijft voeren, maar ook dat hij zeer vlug maatregelen neemt tegenover de spinnersvereniging: op 1 januari 1861 reeds wordt een nieuw reglement uitgevaardigd, dat Bilen als voorzitter ondertekent ⁴⁸. De meest opvallende wijziging is wel, dat de kenspreuk van de vereniging, „Noodlijvende door noodlijvende geholpen", welke zij in 1857 had aangenomen, verandert in: „God en Wet beschermt het werk" ⁴⁹.

Het lijkt niet, dat Bilen hierin gevolgd wordt door de federatie, de „Werkersbond" dus; in ieder geval maakt „Het Werkverbond" geen melding van de wijziging, evenmin als van eventuele navolging, welke het standpunt van Bilen, deken van een vereniging, waarvan de leden hem reeds

(44) De Jaegher, provinciegouverneur van Oost-Vlaanderen, aan Rogier, minister van binnenlandse zaken, 22 december 1858. In: Wouters, H.: *o.c.*, pp. 94-95.

(45) Cfr. verslagen van meetings in „Het Werkverbond", augustus 1860-april 1861.

(46) Omzendbrief: „Jonge lieden", ondertekend F. Bilen. Gent, 5 juli 1860. R.U.G.-S.H.G.

(47) Omzendbrief: „Medebroeders", ondertekend Bilen, Voorzitter der Spinders Maatschappij. Het stuk draagt geen datum, maar Bilen spreekt over een samenwerking, welke reeds drie jaar duurt. Gerekend van april 1857, komen wij dan tot 1860. R.U.G.-S.H.G.

Kenmerkend voor de wijziging in de houding van de meerderheid der spinners is wel, dat zij aldus bijna opzettelijk Bilen een bron van inkomsten afnemen, daar waar zij in de voorgaande jaren precies de herberg van Bilen als lokaal hadden gekozen om hem financieel te steunen. (*Een Vriend der Waarheid*, p. 31).

(48) In tegenstelling met het reglement van april 1857, waar wel de functie was aangeduid, doch geen naam ingevuld.

(49) *Avanti*, *o.c.*, I, p. 161.

openlijk hadden afgekeurd, zou hebben gekend in de Gentse arbeidersmiddens. Zeer waarschijnlijk was deze van oordeel, aldus nieuw enthousiasme voor de vereniging op te wekken, maar de tijdsomstandigheden zouden er anders over beslissen. Inderdaad, niet alleen voor de voorzitters van de spinners- en weversmaatschappij betekende de staking Parmentier-Van Hoegaerden een cruciaal moment: de weerslag van het falen van beide mannen is in de gehele Gentse arbeiderswereld, in de ambachten zowel als in de industrie, zeer duidelijk merkbaar geweest⁵⁰. Daarbij werd nog een proces tegen Van Loo ingespannen⁵¹, en de ongunstige omstandigheden werden ten top gedreven door de katoencrisis. „Het Werkverbond” was gedoemd te verdwijnen, ondanks een poging in navolging van die van Bilén ondernomen om aansluiting te zoeken bij de onafhankelijke, eigenlijk katholieke vleugel van de Vlaamse Beweging te Gent⁵². Van de federatie, de „Werkersbond”, vernemen wij niets meer tot september 1867⁵³.

Keren wij echter terug naar Bilén, nu hij zo duidelijk stelling heeft genomen ten overstaan van twee belangrijke problemen, de rol van de godsdienst in de arbeidersbeweging, en terzelfdertijd tegenover een fragment van de Vlaamse Beweging, de zgn. onafhankelijke. Zijn stellingname van 1 januari 1861 was er een geïnspireerd door het verleden; zij hield geen rekening met de toekomst.

Wij kunnen er nu wel van overtuigd zijn, dat Bilén er zeer gematigde opvattingen over arbeidersbeweging op na hield en dat hij, samen met een minderheid van leden van „Noodlijdende door Noodlijdende geholpen”, in die tijd in god geloofde. Een aantal van zijn toespraken en strooibiljetten laten daar geen twijfel over bestaan, maar slechts een aantal: Bilén wist, dat niet alle arbeiders nog open stonden voor het Evangelie, dat hij af en toe aanhaalt. Wij menen wel te mogen aannemen, dat hij zijn teksten koos in functie van de vergadering, die hij zou toespreken⁵⁴. Maar hij heeft zijn wapens verkeerd gekozen, of heeft men hem verkeerd laten kiezen: het getuigt nooit van veel realiteitszin, de tegenstander te lijf te gaan door verleden houdingen te trachten te bestendigen; de reactie ertegen is dan ook des te heftiger.

Wat ons toelaat daarover te oordelen, is dat Bilén blijkbaar evenzeer teleurgesteld wordt door de gelovige als door de ongelovige vleugel van de

(50) *Een Vriend der Waarheid*, p. 67: „Na eenen zekeren tijd op de baan voortgesukkeld en gekampt te hebben met de gewone moeilijkheden van den dag, kwamen wij eindelijk aan de noodlottige crisis der katoennijverheid”. Deze passage heeft betrekking op de tijdspanne verlopen tussen het incident Parmentier-Van Hoegaerden en het ogenblik, waarop de katoencrisis zich laat voelen in de Gentse arbeidersmiddens, tijdens de laatste maanden van 1861 reeds.

(51) *Een Vriend der Waarheid*, pp. 43-44.

(52) Wat vooral tot uiting komt na het verdwijnen van Van Loo als hoofdredacteur van het blad.

(53) Aangehaald door César De Paepe in zijn rapport over de Belgische sectie van de Internationale, te Lausanne in september 1867. *La Première Internationale. Recueil de documents, publié sous la direction de Jacques Freymond*. Genève 1962. I, p. 174.

(54) Cfr. teksten van toespraken van Bilén in S.A.G. M.A.; R7U, en in R.U.G.-S.H.G.

Vlaamse Beweging. Waarschijnlijk heeft hij getracht, door de onafhankelijke en zeer vlug uitgesproken katholiek geworden vleugel zijn prestige en leiderschap herbevestigd te zien: hij is niet geslaagd.

In ieder geval is het zo, dat Bilén de strijd niet heeft opgegeven, sedert de onverschilligheid ten opzichte van de twisten in de vereniging, na de gebeurtenissen van april 1861 en tijdens de katoencrisis. In 1863 echter moet het eindpunt worden gesitueerd: waarschijnlijk is de nieuwjaarswens, welke hij op 31 december 1862 tot de spinners richt, de laatste poging, om in wel uiterst moeilijke omstandigheden toch nog actief te blijven⁵⁵. Het mocht niet baten, en waarschijnlijk kon het moeilijk anders, vanwege de slechte economische toestand te Gent. Ten laatste in 1863 heeft de spinnersvereniging het stadium bereikt, waarin zij alleen nog op papier bestond.

Bilén moet hebben geweten, en, wat meer is, ook nog hebben aanvaard dat het einde van de spinnersvereniging gekomen was: in februari 1864 voert hij het woord op een meeting, belegd door het liberale „Vlaamsch Verbond“⁵⁶. Hij wordt aangekondigd als de voorzitter van de spinnersmaatschappij, maar begint met te verklaren, dat hij alleen in eigen naam spreekt. Hij staat nog steeds bekend als voorzitter, maar kan niet anders, dan toegeven dat hij geen groep vertegenwoordigt, omdat die groep niet meer bestaat. Het verslag van deze meeting is heel belangrijk, voor wat ons inzicht in Bilén betreft: hij wordt tijdens zijn toespraak herhaalde malen onderbroken door niet-geïdentificeerde aanwezigen, die hem verwijten, in dienst van de katholieken te staan — vergeten wij immers niet, dat wij met een liberale vergadering te doen hebben — en zijn geweten te hebben verkocht „voor een plaatsken van pijkenheere“⁵⁷.

Aantijgingen van dien aard, in het openbaar uitgebracht, moeten wel op een grond van waarheid berusten, en dan staan we voor een verrassende ommekeer in Bilén's mentaliteit, en meteen voor de verklaring van een reeks duistere feiten: het beeld van Bilén, voorzitter van een vereniging met als kenspreuk „God en Wet beschermt het werk“, stemt inderdaad niet overeen met een beschrijving van Bilén, in 1858 als „n'est plus catholique, mais dissident“, gegeven door de provinciegouverneur van Oost-Vlaanderen. Dezelfde tekst beschrijft hem verder als een „prédicateur populaire dans un esprit socialiste“⁵⁸ wat in het licht van de toenmalige gebeurtenissen te Gent kan hebben betekend, dat Bilén de denkbeelden van de radicale bourgeoisie en de jongeren, die er uit stamden, heeft overgenomen. Deze kringen waren nog niet uitgesproken atheïstisch. Lamennais was het meest bij hen in trek, wat ons toelaat af te leiden dat de groep aanstuurde op een sociaal bezield beleving van het Evangelie⁵⁹. Dufranne was een soort

(55) Omzendbrief: „Nieuwjaarswensch 1863. Broeders“. Ondertekend F. Bilén. Gent, den 31 december 1862.

(56) De Stad Gent, 22 februari 1864.

(57) Een „pijkenheere“ of pijkenheer is een lagere kerkbediende.

(58) De Jaegher, provinciegouverneur van Oost-Vlaanderen, aan Rogier, minister van binnenlandse zaken. 22 december 1858. In: Wouters, H.: *o.c.*, p. 95.

(59) Deze opvattingen vonden ingang te Gent in de selecte kring rond de hoogleraar van Franse nationaliteit, Huet, welke sedert 1834 aan de Gentse universiteit

pantheïst⁶⁰; ook Moyson wist één en ander van Lammenais af⁶¹.

Het is dan minder zonderling dan op het eerste gezicht zou schijnen, dat Bilén in zekere mate een ogenblik in een katholieke richting is gezwenkt en wel in de tijd dat het minder goed gaat met zijn vereniging; de factoren die hierbij hebben meegespeeld kan men wellicht ten dele afleiden uit wat hij zegt op de bovenvermelde liberale meeting. Herhaaldelijk onderbroken, verlaat Bilén het spreekgestoelte, echter niet zonder te hebben verklaard, dat de Vlaamse arbeider wel Vlaamsgezind moet zijn, maar geen baat kan vinden bij één van de bestaande partijen, zij weze katholiek of liberaal. De wittebroodsweken van Bilén met de katholiek gezinde vleugel van de Vlaamse Beweging waren dus toen reeds over, zijn vlaamsgezindheid echter niet, wat nog bevestigd wordt in 1866⁶². Ook dan wordt Bilén nog vermeld met zijn eretitel, nl. voorzitter van de spinnersvereniging, alhoewel wij voor 1866 met zekerheid weten, dat er van een spinnersvereniging helemaal geen spraak meer is.

Wat nu Bilén persoonlijk betreft, komt zijn afkeer van de liberale partij wel duidelijk tot uiting tijdens de korte spreektijd, welke hem tijdens de meeting van 1864 beschoren was, en het lijkt wel, dat deze afkeer hem werd ingegeven door persoonlijke ervaringen. Uit „Een Vriend der Waarheid” weten wij reeds, dat Bilén zeer vroeg, in 1857 al, geen werk kon vinden als spinner, en dus maar, als eerste van een lange reeks, herbergier werd. Het is niet de enige keer geweest, dat hij met broodroof heeft af te rekenen gehad; wat meer is, ook zijn kinderen werden vervolgd, om de activiteiten van hun vader in de Gentse arbeidersbeweging. Echter ook in deze moeilijke situatie werd Bilén geholpen door „menschlievende burgers”⁶³. Dit verklaart de allusie van een toehoorder, over het verkopen van zijn geweten om een postje van „pijkenheere” te bekomen. Het hoeft ons dan niet erg te verwonderen, dat een dergelijke persoonlijke opmerking door Bilén beantwoord werd door een even persoonlijke aanval tegen liberale patroons, die werklieden broodroven omdat zij de opvattingen van hun meesters niet delen. Nochtans zal een dergelijke houding niet het monopolie zijn geweest van liberale patroons, wat zal bevestigd worden door een incident dat Verbauwen beleefde, toen hij wever was bij Charles de Hemptinne, uitgesproken katholiek⁶⁴.

Dit aspect van de carrière van Bilén kan worden verklaard door het feit dat, in de eerste plaats de spinnersvereniging zijn herberg had verlaten, wat een gevoelige daling van de toch al niet hoge inkomsten van dit bedrijf zal hebben betekend. Tijdens de katoencrisis moet het hem helemaal onmogelijke

doceerde. Zijn volgelingen zullen op hun beurt aanhangers vormen, zo bv. de atheumleraar Heremans, die Moyson en misschien wel Dufranne onder zijn leerlingen telde.

(60) Wat zeer duidelijk tot uiting komt in de hoger aangehaalde biografische nota, inleiding op zijn „Le libre examen et le dogme catholique”.

(61) Hij richt op 1 januari 1860 een omzendbrief „Aan de Gentsche Werklieden”, waarin hij Lamennais aanhaalt, natuurlijk een uittreksel uit „Woorden eens Gelovigen”.

(62) Gazette van Gendt, 25 april 1866.

(63) *Een Vriend der Waarheid*, p. 75.

(64) Verbauwen, P.: *o.c.*, pp. 91-93.

lijk zijn geweest, als spinner in het levensonderhoud van zijn familie te voorzien, terwijl een naamwijziging in 1862 (de „Prins van Napels” werd, niet zonder bijbedoeling wellicht „In de Eendracht”, gelegen Vrouwenstraat 47) al evenmin een oplossing voor dit concrete en nijpende probleem kon brengen.

Tenslotte was Bilén zich van zijn verantwoordelijkheden als familie-vader en kostwinner wel bewust; niemand kan het hem kwalijk nemen, dat hij voorrang heeft gegeven aan die verantwoordelijkheid. Of de bedoelingen van zijn weldoeners even zuiver waren, is een andere zaak: zij moeten heel goed hebben ingezien, dat een aanwinst als die van Franciscus Kapneus Bilén, deken van de spinnersvereniging en overtuigd Vlaamsgezind, voor hun zaak een waar uithangbord kon betekenen. Het komt ons voor dat zij zich misrekend hebben: Bilén had, niet zonder reden, genoeg van het militeren.

„Een Vriend der Waarheid” zegt ons, dat Bilén „stoffelijk en zedelijk” gedwongen werd, zijn ontslag te geven; er zouden echter volgens dezelfde tekst slechts persoonlijke redenen aan de basis van dit besluit liggen: broodroof van hem en zijn kinderen, overlijden van zijn echtgenote. Hij had toen de zorg van 8 kinderen te dragen, waaronder verschillende nog zeer jonge⁶⁵.

Misschien is het wel zo, dat zo lang Bilén zeker was van het vertrouwen en de steun van de leden van de spinnersvereniging, hij voor zichzelf zijn activiteiten als leider van die vereniging kon verrechtvaardigen, en het dient gezegd, dat hij zich volledig heeft ingezet om zijn taak tot een goed einde te brengen. De eerste slagen komen in 1860 - april 1861, maar zij zijn nog niet van die aard, dat zij Bilén ontmoedigen; hij probeert opnieuw, tracht op basis van het nieuwe reglement de vereniging nieuw leven in te blazen. Gauw genoeg moest hij inzien, dat zijn pogingen mislukten: de grote meerderheid van de leden van de vereniging volgde hem niet meer. In de loop van 1862 zag hij goed in, dat dergelijke situatie niet kon blijven duren; waarschijnlijk is het rond dit tijdstip, dat hij alle effectieve actie, zij ware dan passief geweest gedurende de katoencrisis, vaarwel zei. Maar hij bleef toch de voorzitter van de spinnersvereniging, en waarschijnlijk poogde hij, maar dan vanuit een andere wereld dan die van de industrie-arbeiders, zijn functie nog enige zin te geven. Ook in dit geval heeft hij moeten inzien, dat dit niet kon, in de eerste plaats omdat hij geen gehoor meer vond. Hij bleef dan nog af en toe optreden bij manifestaties van de Vlaamse Beweging; het is zo goed als zeker, dat zijn belangstelling voor deze zaak gedurende enige tijd is blijven voortduren, waarschijnlijk zolang als hij nog over enig contact beschikte met de „Broederlijke Wevers”, dus waarschijnlijk ongeveer zo lang als De Ridder voorzitter van deze vereniging was, wat ons tot 1868 brengt. Men kan dan Bilén nog nauwelijks als

(65) *Een Vriend der Waarheid*, p. 75. Volgens de burgerlijke stand overleed Melania Gobert, die hij in 1841 gehuwd had, pas op 18 oktober 1882. Wij veronderstellen, dat het hier om een vergissing gaat, en dat zij wel overleden is op 18 oktober 1862. Wij kunnen zulks zelf niet nagaan, daar de acten van de burgerlijke stand te Gent niet door personen buiten dienstverband mogen ingezien worden. De heer Baertsoen, welke de opzoekingen in verband met de burgerlijke stand van Bilén deed, was steeds bereid, ons ter wille te zijn, waarvoor wij hem onze oprechte dank aanbieden.

militant bestempelen. Langzamerhand zullen alle sporen van activiteiten als militant uit zijn leven verdwijnen. Hij zal zijn beste krachten voor zichzelf en zijn familie inzetten. Dit gebeurt waarschijnlijk definitief na zijn tweede huwelijk, in 1869. Langzamerhand zal Bilén een zekere welstand bereiken, als koopman van breikatoen. Het valt helemaal niet uit te sluiten, dat hij in zijn nieuwe onderneming is gesteund door mensen, die reeds verschillende malen hadden ingegrepen ten zijnen voordele op cruciale momenten in zijn leven: bij zijn aanhouding in 1857, en wanneer het er op aan komt, hem en zijn kinderen werk te bezorgen. Wij menen niet, dat dit uitsluitend een gevolg is van zijn zeer gematigd optreden in de arbeidersbeweging: Bilén was immers geen onbekende te Gent, en dit niet alleen in arbeidersmilieus. Zijn bijnaam, Kapneus of Kapneuske, was natuurlijk bekend aan de mensen met wie hij dagelijks omging, en als dusdanig is dit niets ongewoons voor die tijd. Minder gewoon is echter, dat die bijnaam aan de politie en ook aan de burgerlijke stand bekend was. Het komt er dus op neer, dat Bilén een gekend figuur was te Gent, en dit reeds vóór zijn optreden in de arbeidersbeweging: hij had toch vier medailles verkregen voor hulp aan mensen in nood.

Dit kan een verklaring of dan toch een aanleiding tot verklaring zijn voor de reeds hoger aangehaalde gebeurtenissen, die anders beslist onaangenaam zouden hebben getroffen: zijn bijna onmiddellijke vrijlating bij de gerechtelijke vervolgingen in 1857, maar ook zijn bekendheid bij de politie; het feit, dat hij verschillende keren direct contact heeft gehad met de politiecommissaris, en deze zelfs schriftelijk liet melden, dat indien er coalitie was bij de arbeiders, hetzelfde kon worden gezegd van het patroonaat⁶⁶.

Het meest van al echter wordt er door verklaard het beeld van Bilén, zoals zijn medearbeiders het zagen gedurende de eerste jaren van het bestaan van de vereniging, en zoals Bilén zelf zichzelf nog lange tijd moet hebben beschouwd: dat van deken van de spinners; hij gedroeg zich dan ook als dusdanig. De term bevat een wereld op zichzelf: de wereld van de ambachten, niet die van de industrie. Indien de tegenhanger van Bilén, Jan De Ridder, er gematigde opvattingen op nahield, dan hebben wij enige moeite om die van Bilén te bestempelen. Aan de ene kant is hij er zich wel van bewust, deel uit te maken van de fabrieksarbeiders. De beste uiting hiervan vinden wij in de strijd voor loonsverhoging en verbetering van werkvoorwaarden, welke hij voert. Op dat ogenblik gebruikt hij een wapen, dat kenschetsend is voor de moderne arbeidersbeweging: de vakvereniging, en de staking. Maar dan lijkt het wel, alsof zijn durf is uitgeput.

Na het geval „Zwart Hondeke” zullen beide verenigingen nooit meer op dezelfde manier optreden; indien er nog gestaakt wordt, zal dit zeer waarschijnlijk gebeuren tegen de zin van de leiding van de verenigingen in. Bilén is er zich van bewust geworden, dat staking een „mes is, dat langs beide kanten kwetst”⁶⁷. Door de omstandigheden gedwongen, kan er niet

(66) *Avanti, o.c.*, I, pp. 180-182.

(67) *Een Vriend der Waarheid*, p. 32.

verder meer gestaakt worden om de belangen van de leden van de vereniging te verdedigen; alle pogingen, de vakvereniging aan te wenden om andere resultaten dan onmiddellijke loonsverhoging te bereiken, mislukken. Als onmiddellijk gevolg voor het leiderschap van Bilén betekent dit, dat in de loop van 1860 de eerste breuk tussen leider en vereniging plaats grijpt.

Bilén geeft niet op, en wel omdat hij er van overtuigd was, dat hij in de gegeven omstandigheden niet anders had kunnen handelen; bovendien, en hiermee komen wij op een geheel ander terrein, was hij er de man niet naar, enige aanvechting van zijn autoriteit als leider van de spinnersvereniging te aanvaarden, omdat dit in zijn persoonlijke optiek niet strookte met de houding van de leden van een maatschappij ten opzichte van de beste onder hen, de deken, dus de Kapneus zelf. Hier raken wij twee elementen inherent aan het karakter van Bilén aan: zijn zelfbewustzijn als leider, en een kinderlijke gesteldheid op eerbewijzen, welke voor hem moesten samengaan met zijn autoriteit als deken.

Beide elementen, benevens een inderdaad uitzonderlijke offervaardigheid ten opzichte van zijn medewerkers, wegen op tegen de eerste aanvechtingen van zijn beleid: Bilén zoekt, en vindt, een middel om naar zijn mening zijn positie te verstevigen. Dit middel wordt dan uitgedrukt in het nieuwe reglement van de spinnersvereniging, dat, in tegenstelling tot het voorgaande, wel degelijk door Bilén als voorzitter wordt ondertekend. In feite is Bilén, voor zover ons bekend, de enige leider van een arbeidersvereniging welke een welbepaald standpunt tegenover godsdienstige aangelegenheden aanneemt op een ogenblik, dat de jongere generatie arbeiders, en meer bepaald de katoenbewerkers, uitgesproken vrijdenkend wordt.

Het lijkt ons, in dergelijke omstandigheden, heel goed mogelijk, dat Bilén, die sedert juni 1857 eigenlijk nooit zelfstandig is opgetreden daar er ofwel een Moyson, ofwel een Dufranne, ofwel een Van Loo achter hem stond, de voorkeur heeft gegeven aan de steun van gelovigen, misschien omdat hij er persoonlijk de voorkeur aan gaf, en zeker omdat hij, ontmoedigd door het resultaat van de leiding van eerder vrijdenkenden, niet een tweede maal het risico wilde lopen, zijn autoriteit van deken bevochten te zien.

Wat Bilén van 1857 tot 1861 heeft gedaan, was het maximum aan vooruitstrevendheid, dat hij kon opbrengen. Voor Bilén, deken van de spinnersmaatschappij, was precies dit maximum aan vooruitstrevendheid geen succes geworden; hij zou het dus over een andere boeg gooien, en weerkeren naar de veilige haven van de traditie. Hij moet er wel van overtuigd geweest zijn, aldus een veilige koers te varen; het reglement van 1 januari 1861 zou in het omgekeerde geval veel minder absoluut zijn geweest. Achteraf bekeken heeft Bilén de zaken té goed willen doen, en met de bedoeling, zijn vernieuwde spinnersvereniging zo veel mogelijk kansen te geven, heeft hij precies de tegenovergestelde koers gekozen van die, welke in de zeer nabije toekomst de meest succesvolle zou blijken te zijn ⁶⁸.

(68) Wat zal bewezen worden door „Vooruit", de uitgesproken vrijzinnige weversvereniging welke op 1 november 1865 reeds wordt opgericht door Karel De Boos, en die de „Broederlijke Wevers" een groot aantal leden afhandig maakt. (*Een Vriend der Waarheid*, p. 76).

Tot eind 1862 blijft Bilén, reeds vanuit een andere wereld, die koers volgen; maar de nieuwjaarswens van 1863 is, wat het filosofisch aspect van de zaak betreft, strikt neutraal. Terzelfdertijd houdt hij reeds rekening met de toestanden na het einde van de katoenkrisis: de arbeiders zullen dan opnieuw moeten strijden voor het herbekomen of het behouden van de looncondities, welke zij vóór de crisis hadden bekomen⁶⁹. Zelfs indien de veronderstelling, dat Bilén in de loop van 1862, samen met een nieuw adres een nieuwe levenswijze heeft aangenomen juist is, is hij nog steeds niet van plan, zijn taak van deken van de maatschappij op te geven. Intussen blijkt hij dan toch minder radicaal te zijn geworden, of doet hij zich minder radicaal voor. Het heeft echter niet mogen baten: welke pogingen ook hij moge hebben aangewend, de spinnersvereniging nieuw leven in te blazen, zij zijn mislukt, en wel zo volledig, dat na de katoenkrisis er zelfs geen sprake meer is van een spinnersvereniging. De tweede grote poging van Bilén, gekenmerkt door een neutrale houding tegenover de godsdienst, heeft evenmin succes gehad: de breuk tussen de arbeiders en hun leider is volledig geworden. Dit is echter niet het standpunt van Bilén: in 1866 nog treedt hij op als deken van de spinnersvereniging, ter gelegenheid van een manifestatie van de Vlaamse Beweging⁷⁰.

Het is uiteindelijk de Vlaamse Beweging die het langst zijn aandacht heeft gehad, in de eerste plaats omdat hij er van overtuigd was, dat inderdaad iets aan de taaltoestanden in België moest worden veranderd, maar ook, omdat het tenslotte in dat milieu is, ongeacht liberaal of katholiek, dat hij het langst de rol van deken van de spinnersvereniging heeft kunnen spelen, met alle eventuele eerbewijzen er aan verbonden. En zeer waarschijnlijk raken wij hiermee een factor van essentieel belang in de persoonlijkheid van onze militant: precies het belang dat hij zelf hechtte aan eerbewijzen, onderscheidingen en uiterlijke tekenen van waardigheid, zoals het kostuum van deken van een vereniging, zoals het ons beschreven wordt door Avanti⁷¹. Het is een factor, die wel overeenkomt met de persoonlijkheid van de militant Bilén, essentieel ingesteld op traditie, en terugschrikkend voor vernieuwing, omdat deze vernieuwing behoorde tot een tijdperk, dat niet meer dat van de mens en de militant Bilén was. In hem hebben mensen als Moyson, Dufranne of zelfs Van Loo iemand gevonden, die over genoeg autoriteit beschikte om hun voor de tijd nieuwe ideeën uit te voeren, maar Bilén is er voor teruggeschrikt, deze ideeën zelf te blijven uitvoeren. Het is immers zeer vroeg na het wegvallen van Moyson en Dufranne uit de Gentse arbeidersbeweging, dat hij de eerste moeilijkheden in de vereniging heeft gekend, en dit valt wel te begrijpen: Van Loo besteedde in „Het Werkverbond”, waarvan hij de hoofdsteller was, veel aandacht aan de spinners en hun onmiddellijke navolgers, de mechaniekwerkers, veel meer dan aan de wevers, maar Van Loo was een uiteraard veel minder krachtige persoonlijkheid dan de beide anderen. Hij kon Bilén

(69) Omzendbrief „Nieuwjaarswensch 1863. Broeders”. Gent, den 31 december 1862. R.U.G.-S.H.G.

(70) Gazette van Gendt, 25 april 1866.

(71) Avanti, *o.c.*, I, 196.

wel helpen, en hij heeft dit zonder enige twijfel ook in de mate van zijn mogelijkheden gedaan, maar hij kon Bilen niet leiden, en het is wel duidelijk, dat na de schitterende start van de vereniging Bilen zelf niet in staat was, haar op hetzelfde niveau te handhaven. Dit gebeurde niet zozeer omdat hij niet over voldoende energie of uithoudingsvermogen of vechtlust beschikte, maar wel en in de eerste plaats omdat een in wezen eenvoudig en ongeletterd spinner niet over voldoende intellectuele capaciteiten beschikte, om een werkelijke leiding aan de vereniging te geven ⁷².

Het getuigt juist wel van energie, uithoudingsvermogen en vechtlust van Bilen dat hij zich niet bij de moeilijkheden, welke in de loop van 1860 in de vereniging zijn gerezen, heeft neergelegd. Hij kwam toen echter voor een groot, en naar later gebleken is, onoplosbaar probleem te staan: hij heeft zeer waarschijnlijk niet onmiddellijk de mensen gevonden, die hem konden helpen bij het oplossen van zijn moeilijkheden, althans gedurende de eerste maanden, dat hij er mee geconfronteerd werd. Blijkbaar is dit niet meer het geval vanaf 1 januari 1861, en dus waarschijnlijk reeds enige tijd ervoor. Daarbij mogen wij dan niet buiten beschouwing laten, dat zijn eigen materiële toestand buitengewoon ongunstig was, en dat hij misschien wel „zijn geweten heeft verkocht", zoals het hem in 1864 wordt verweten, voor een baantje van kerkbediende, baantje dat hem wel moet zijn bevallen, misschien niet in het minst omdat een „suisse" bij feestelijke gelegenheden een mooi uniform draagt. Het betekent ook, dat in een eventueel nieuw milieu Kapneus opnieuw niet tot de massa ging behoren, maar onmiddellijk een functie, zij het een lage, kon bekleden. Terzelfdertijd had hij nog steeds de hoop niet opgegeven, zijn eerste honoraire functie, die van deken van de spinnersmaatschappij, verder te blijven uitoefenen. Gedurende korte tijd moet het hem dus zijn voorgekomen, dat er slechts voordelen te vinden waren in zijn nieuwe status. Maar terzelfdertijd heeft ook het conflict dat Bilen nog gedurende enige jaren zal beleven, een aanvang genomen: hij had immers steeds voor ogen het voorbeeld van Jan De Ridder, welke in analoge omstandigheden anders heeft gereageerd. De samenwerking van beide leiders was slechts sporadisch geweest tijdens de bloeiperiode van de maatschappijen; geen van beiden scheen hoog op te lopen met de andere ⁷³. Na de gebeurtenissen in april 1861 was het vanzelfsprekend dat beide mannen abstractie maakten van de bestaande meningsverschillen, om een gemeenschappelijke positie in hun vereniging te verdedigen, houding welke zij volhielden tijdens de eerste maanden van de katoencrisis. De Ridder echter bleef gedurende de katoencrisis verder onafhankelijk militeren, zo goed en zo kwaad als dat mogelijk was, en ondanks de oppositie welke eveneens vanaf 1861 een aanvang kan hebben genomen. Hij bleef eveneens voorzitter van een vereniging, maar van een vereniging die nog reëel, zij het zeer verzwakt, bestond. De Ridder had dus

(72) Getuige daarvan het zoeken naar andere objectieven, wanneer onmiddellijke loonsverhoging niet meer kan bereikt worden. Op een korte tijdspanne verandert het doel van de spinnersvereniging dikwijls.

(73) Zo neemt hij in maart 1859, in het heetst van de strijd van de wevers om loonsverhoging, openlijk afstand van hen. S.A.G., M.A.; R7U Adjunct-politiecommissaris aan hoofdpolitiecommissaris, 21 maart 1859.

een basis om verder te werken na het eindigen van de katoencrisis, en had ook een reden om zulks te doen: hij had immers zijn opvattingen en zijn vereniging te verdedigen tegen de jongere generatie, daar waar Bilén vereniging noch oppositie had om zich aan vast te klampen.

Bovendien is het geïnteresseerd⁷⁴ samengaan met de katholieke vleugel van de Vlaamse Beweging voor Bilén een fiasco geworden, wat in februari 1864 tot uiting komt, en dat heeft Bilén evenmin aanvaard: getuige zijn verdere interesse in de Vlaamse Beweging en haar manifestaties, en meer nog een gebeurtenis, die wij totnogtoe niet hadden kunnen verklaren, maar die in het licht van de huidige tekst wel een oplossing kan krijgen. Het is nl. zo, dat op 21 april 1869 een vergadering was aangekondigd bij De Boos, toen de meest energieke figuur uit de Gentse arbeidersbeweging, leider van de oppositie tegen De Ridder, maar nog niet geconsacreerd als leider van de Gentse arbeidersbeweging. De vergadering ging blijkbaar niet door, maar de politie wist wel te zeggen, dat alleen de Kapneus, die wij sedert februari 1864 niet meer hadden ontmoet in verband met de Gentse arbeidersbeweging, zich ten huize van De Boos had begeven. Alle twijfel is uitgesloten: in de eerste plaats werd de inlichting verstrekt door de meest consciencieuze van alle Gentse politiebeambten, commissaris Ghuys, die reeds een tiental jaren vroeger de Kapneus had ontmoet bij het uitoefenen van zijn ambt, en in de tweede plaats is er in de gehele Gentse arbeidersbeweging slechts één Kapneus geweest, nl. Bilén⁷⁵.

Hier moeten wij even in het kort de gebeurtenissen van dit tijdstip in de Gentse arbeidersbeweging in herinnering brengen: sedert een tweetal jaren bevochten De Boos⁷⁶ en Seranne, de opvolger en beschermeling van De Ridders, mekaar in hun respectievelijke verenigingen, „Vooruit” en „De Broederlijke Wevers”, beiden ingericht voor de wevers uit de Gentse katoenindustrie. Sedert oktober 1868 was de strijd veel heftiger geworden, daar het er toen op aan kwam, te weten, welke van de beide verenigingen de spil zou vormen van de Gentse sectie van de Internationale. De „Broederlijke Wevers” hadden het gehaald, doch De Boos was niet van plan, de zaken daarbij te laten. In zijn voordeel speelde het feit dat Seranne, die niet over het nodige talent beschikte, de „Broederlijke Wevers” niet met evenveel succes leidde als De Boos dat deed met „Vooruit”. Bij de stakingen in de eerste maanden van 1869 had Seranne moeten toegeven, en de suprematie van De Boos aanvaarden: beide mannen werkten gedurende korte tijd samen, waardoor Seranne zodanig overdonderd werd door De Boos, dat hij sedert midden april 1869 reeds het voornemen te kennen had gegeven, Gent

(74) Om redenen van persoonlijke aard, maar ook omdat de militant in hem nog meesprak.

(75) S.A.G., M.A.; R7U. Politiecommissaris aan hoofdpolitiecommissaris. 21 april 1869. „J'ai l'honneur de vous faire connaître en réponse à votre apostille en date du 21 avril 1869 qu'il n'y a rien de nouveau en ce qui concerne le travail dans les fabriques et l'esprit de l'ouvrier. La réunion qui devait avoir lieu hier soir chez De Boos n'a pas eu lieu. Bilén (De Kapneus) seul y est venu.”

(76) Dhondt, J.: *Un militant gantois de la Première Internationale*. In: *Contributions à l'histoire économique et sociale*. T. II. Bruxelles 1963.

en de arbeidersvereniging te verlaten ⁷⁷. Terzelfdertijd was de Gentse sectie van de Internationale niet ongevoelig gebleven voor avances van de dissidenten van de „Nouvelle Tribune du Peuple", die zich tegen de algemene raad voor België van de Internationale hadden verzet en er zich had van afgewend. Daarbij dient nog te worden gevoegd, dat in de Gentse sectie een aantal mensen in het bestuur zetelden, waarvan men weet, dat zij verdacht waren. Zij schijnen een soort uitloper te vormen van de invloed van Vlaams-katholieke elementen, die zoals wij zagen, rond 1861 zo diep in de Gentse arbeidersbeweging waren binnengedrongen. De complicaties in de Gentse sectie zouden trouwens aanleiding geven tot haar uitsluiting uit de Belgische Internationale ⁷⁸. Uit het voorgaande, zeer schematisch voorgesteld, en waarbij wij niet mogen vergeten, dat de aangehaalde feiten slechts weerspiegelen, wat aan de oppervlakte doordrong van al deze gebeurtenissen, valt het dus niet moeilijk af te leiden, dat de Gentse arbeiderswereld op kooktemperatuur gekomen was. Het bezoek van de Kapneus, eens de deken van de spinnersvereniging, aan De Boos, zonder enige twijfel toen reeds de figuur in de Gentse arbeidersbeweging waarvan de meeste kracht uitstraalde, kan er ons inziens alleen maar op wijzen, dat Bilén in de eerste plaats zich nog steeds niet had losgemaakt van de Gentse arbeidersbeweging, ondanks een vijfjarige afwezigheid, en in de eerste plaats, dat hij waarschijnlijk van uiterst onduidelijke en ingewikkelde toestanden heeft trachten gebruik te maken, om opnieuw zijn oude plaats in de Gentse arbeiderswereld in te nemen. Het is zijn laatste poging geweest. Zij kon niet anders dan mislukken, en het zal wel voor altijd een mysterie blijven, wat beide mannen, de jonge, onstuimige, vrijzinnige wever en de oudere, op traditie gerichte spinner, mekaar hebben gezegd. Evenmin zullen wij nooit met nauwkeurigheid en zekerheid weten, wat Bilén er toe heeft aangezet, deze mischien voor hem niet gemakkelijke stap te zetten. Een naïef verlangen, zich opnieuw, in zeer gewijzigde omstandigheden, te laten gelden als stichter van de Gentse arbeidersbeweging, een figuur waarvan nog steeds een sterke morele kracht uitging? Het lijkt ons helemaal niet uit te sluiten, dat Bilén inderdaad aldus over zichzelf dacht. Het is wreed, hier te laten opmerken, welke weg de Gentse arbeidersbeweging in 10 jaar tijds had afgelegd, evolutie waaraan Bilén absoluut geen deel meer heeft gehad, en die hij onmogelijk nog kon inlopen. Zijn tijd was voorgoed voorbij, en het moet hem heel wat moeite en verdriet hebben gekost, vooraleer hij zich daarvan bewust is geworden. Maar uiteindelijk heeft hij moeten toegeven, dat dit inderdaad zo was. Wat meer is, hij heeft er naar gehandeld: na 1869 vinden wij geen enkel spoor meer van Bilén in verband met de Gentse arbeidersbeweging. In het jaar, waarin deze in al haar heftigheid, gecompliceerdheid en kracht uitbarstte in een vuurwerk van stakingen, heeft de deken

(77) Devreese, D.: *Een vergeten Gents arbeidersleider uit de vorige eeuw, Jan Seranne*. In: *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*. Nieuwe Reeks, deel XXI. 1967.

(78) Oukhow, C.: *Documents relatifs à l'histoire de la Première Internationale en Wallonie*. I.C.H.G. Bijdragen 47. Leuven-Paris 1967. Verslag over de Gentse sectie tijdens het vijfde Belgisch congres op 5 en 6 juni 1870: pp. 260-262.

van de spinnersvereniging voorgoed begrepen, dat hij afgedaan had.

Zoals dit niet zelden voorkomt bij militanten, hangt met de definitieve breuk met de arbeidersbeweging ook een ommekeer in zijn persoonlijk leven samen. Bilen was, zoals „Een Vriend der Waarheid” zo ontroerend verhaalt, sedert 1862 weduwnaar geworden ⁷⁹. Op 30 september 1869 treedt hij voor de tweede maal in het huwelijk met Eugenia Duquenoy, drie jaar ouder dan de toen bijna vijftigjarige Bilen ⁸⁰. De meeste kinderen uit het eerste huwelijk van Bilen moeten dan toch al de kinderschoenen ontgroeid geweest zijn. Het echtpaar heeft zich dan uitsluitend bekommerd om de zaak van breikatoen, die zij misschien samen zijn begonnen. Bilen blijft in de „Wegwijzer van de Stad Gent” vermeld als herbergier, tot zijn overlijden op 18 oktober 1881, maar dan reeds moet die zaak tot een zekere bloei zijn gekomen. Getuige de wijziging in 1882, wanneer dezelfde bron de weduwe Bilen vermeldt als hoofd van een handel in breikatoen.

In tegenstelling met het grootste deel van zijn leven, heeft Bilen de jaren tussen zijn tweede huwelijk en zijn overlijden wel kunnen doorbrengen in een zekere welstand, wat dan toch een verandering moet hebben betekend na al de zorgen, welke hij heeft gekend tot 1869. Zijn terugtrekken uit de arbeidersbeweging, dat niet heeft plaats gehad onder de vorm van een definitieve breuk vóór 1869, is volledig geweest, maar wonende te Gent, kon hij moeilijk anders dan getuige zijn geweest van de verdere evolutie van de arbeidersbeweging aldaar. Hij heeft misschien wel gedacht, dat hij uiteindelijk het bij het rechte eind heeft gehad, wanneer na de wisselvallige bloei van de Gentse arbeidersbeweging tussen 1869 en 1871, deze na de grote staking van de metaalbewerkeren in dat jaar werkelijk tot niets is herleid geworden. Het socialistisch wereldcongres te Gent in september 1877 heeft misschien voor hem weinig betekend; hoe hij kan gereageerd hebben ten overstaan van het stichten van de verschillende arbeiderspartijen tussen 1877 en 1881, weten wij niet.

Een tweede bewijs van zijn totale desinteresse tegenover de Gentse arbeidersbeweging vinden wij in „Een Vriend der Waarheid”, die ophoudt de gebeurtenissen te verhalen met het vertrek van Jan Seranne uit Gent, dus met april-mei 1869 ⁸¹.

Maar hier heeft zich misschien een ander probleem gesteld voor Bilen: alles liet toen, in 1869, aanzien, dat ook zijn „oude medestrijder” De Ridder het strijdperk voorgoed had verlaten. Wij weten jammer genoeg niet, of beide mannen nadien nog met mekaar in contact zijn gebleven, maar Bilen moet toch wel geweten hebben, dat bij de eerste aarzelende pogingen van de Gentse arbeidersbeweging, in 1873 toch iets te doen, om haar oude glorie wat glans bij te zetten, De Ridder met algemeenheid van stemmen tot lid van de werkrechtensraad is gekozen, diezelfde werkrechtensraad waar Bilen in 1859-1860 zo'n groot belang aan hechtte. Misschien heeft hij nog

(79) *Een Vriend der Waarheid*, p. 75. Cfr. supra, n. 65.

(80) Eugenia Duquenoy werd geboren te Wondelgem op 23 januari 1815, als dochter van Joannes Fidelis en van Van de Walle Joanna. Er zijn geen beroepen opgegeven, voor haar noch voor haar ouders.

(81) *Een Vriend der Waarheid*, p. 80.

wel geweten, dat De Ridder op een bescheiden manier de rol van veteraan, welke Bilén zelf zo goed zou hebben gelegen, heeft vervuld ten opzichte van een nieuwe generatie militanten, die Bilén practisch onbekend waren, en hem evenmin kenden⁸². Ook de kleermaker Van Pottelsberghe, die hij nog heeft gekend uit de tijd van de „Werkersbond“, was een vaste waarde gebleven in de Gentse arbeiderswereld⁸³.

Eigenlijk kan Bilén wel redenen genoeg hebben gehad, om tevreden te zijn geweest over zichzelf en de actie, welke hij voor de Gentse arbeiders heeft gevoerd rond de jaren 1860.

De mentaliteit van de Gentse arbeiders was veranderd, wat de verklaring is voor het feit, dat Bilén zich inderdaad heeft teruggetrokken, maar zelfs met een sterk veranderde mentaliteit, die hij misschien niet meer kon begrijpen, heeft hij kunnen weten, dat een aantal van de doelstellingen, welke hij aankleefde, en van de middelen, welke hij zelf heeft aangewend om die te bereiken, niet zozeer waren veranderd. De Gentse arbeidersbeweging streefde immers, in de jaren na het fiasco van de Eerste Internationale, hopeloos naar actierichtingen, die de arbeiders er toe konden brengen, op-nieuw actief te worden. Dat een Verbauwen en zijn metgezellen bijna natuurlijk er toe kwamen, hun aandacht te besteden aan de werkrechtensraad en aan nog zeer embryonaire coöperatieven, kan hem alleen maar hebben getroffen als een bewijs, dat zijn manier van optreden de juiste was geweest.

Dit alles heeft het misschien mogelijk gemaakt, dat de spinner, herbergier en koopman in breikatoen enerzijds, de trouwe medewerker van Moyson, Vlaamse Beweging, pijkenheer en vergeten militant anderzijds zich tot zijn laatste dag deken van de spinnersvereniging is blijven voelen, ook al omdat bij zijn overlijden er nog geen tweede vereniging tot stand was gekomen.

En zelfs indien dit niet het geval is geweest, zal Bilén toch altijd fier zijn geweest op de vier medailles, bekomen voor heldhaftig gedrag, de medailles die misschien het begin zijn geweest van een carrière als militant, met alle fouten die wij er hebben leren van kennen, maar waarvoor hij zich volledig heeft ingezet, zoals hij was, met zijn gebreken maar ook met een niet te verwaarlozen aantal kwaliteiten.

(82) Dhondt, J., *o.c.*, p. 114.

(83) Verbauwen, P.: *o.c.*, p. 150. Rond 1880 was Van Pottelsberghe nog steeds voorzitter van de kleermakersvereniging, functie welke hij reeds bekleedde ten tijde van de „Werkersbond“ in 1860.